

Iwona Osłowska

Konferencja pt. „Kontrwywiad niepodległej Rzeczypospolitej” Emów, 19–20 listopada 2014 r.

W dniach 19–20 listopada 2014 r. w Centralnym Ośrodku Szkolenia Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego im. gen. dyw. Stefana Roweckiego „Grota” miała miejsce konferencja naukowa pt. „Kontrwywiad niepodległej Rzeczypospolitej”. Była to trzecia edycja odbywającego się od 2012 r. cyklu spotkań badaczy i miłośników historii polskich służb specjalnych. Coroczne debaty powoli stają się tradycją, ich owocem jest dorobek naukowy publikowany w kolejnych tomach „Biblioteki Przeglądu Bezpieczeństwa Wewnętrznego” opracowywanej przez COS ABW.

Uczestników konferencji powitał w imieniu Szefa Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego płk. Dariusza Łuczaka doradca Szefa ABW ndkm. Sławomir Weremiuk oraz mjr dr Zbigniew Nawrocki, dyrektor Ośrodka. W konferencji wzięli udział m.in. były minister Andrzej Milczanowski, podsekretarz stanu w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych Tomasz Szubiela, sekretarz Kolegium ds. Służb Specjalnych Tomasz Borkowski, członkowie Sejmowej Komisji ds. Służb Specjalnych, zastępca prezesa Instytutu Pamięci Narodowej dr Paweł Ukielski, byli szefowie Urzędu Ochrony Państwa i Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, przedstawiciele Rady Konsultacyjnej COS ABW, naukowcy z wielu wiodących w kraju uczelni, a także funkcjonariusze Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Straży Granicznej, Policji oraz ABW.

Przedmiotem konferencji był kontrwywiad niepodległej Rzeczypospolitej cieszący się, oceniając na podstawie liczby publikowanych artykułów, dużym zainteresowaniem naukowców i czytelników. Tematyka referatów była bardzo zróżnicowana i obejmowała okres II Rzeczypospolitej, lata II wojny światowej oraz czas transformacji służb specjalnych po 1989 r. Ambicją organizatorów było zwrócenie uwagi przedstawicieli środowisk historycznych na kwestię budowy nowej tożsamości służb cywilnych w latach 90. ubiegłego wieku i zainspirowanie szerszej dyskusji na temat tego nowego rozdziału w ich historii.

Na konferencji wygłoszono trzydzieści pięć referatów, których autorami byli zarówno naukowcy afiliowani przy wiodących instytucjach naukowych w kraju, niezależni badacze, jak i funkcjonariusze SKW, SG, Policji oraz ABW. Udział w debacie przedstawicieli środowisk naukowych pozwolił zapoznać się z ich punktem widzenia na kwestie związane z funkcjonowaniem polskich służb specjalnych we wspomnianych okresach historycznych. Prace nad przeszłością polskich służb stanowią obecnie intensywnie rozwijający się fragment historiografii. W czasie obrad zwracano uwagę na potrzebę pogłębiania badań w tym zakresie. Spotkania, takie jak to zorganizowane przez COS ABW, umożliwiają przedstawicielom nauki i pasjonatom historii wymianę poglądów i doświadczeń, a przede wszystkim zaprezentowanie nowych ustaleń i wyników przeprowadzonych badań.

Program konferencji został podzielony na pięć sesji tematycznych. Pierwszą z nich poprowadzili dr Andrzej Grajewski oraz Antoni Podolski, przedstawiciel Rady Konsultacyjnej przy COS ABW. W ramach tej sesji, zatytułowanej *Służby specjalne III Rzeczypospolitej*, wygłoszono następujące referaty:

I sesja:

- *Bezpieczeństwo III RP na tle sytuacji międzynarodowej (1989–1992)* (prof. dr hab. Henryk Cwiąg, Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie),
- *Formalno-prawne aspekty powstania Urzędu Ochrony Państwa – od organu bezpieczeństwa państwa do służby ochrony państwa* (dr Rafał Leśkiewicz, IPN),
- *Transformacja służb specjalnych lat 90. Dylematy rozwoju* (dr hab. Zbigniew Sieniackowski, Uniwersytet Warszawski),
- *Powstanie UOP w świetle wywiadów przeprowadzonych w ramach projektu Wydziału IV COS ABW zbierania relacji do historii mówionej Służby* (Marek Świerczek, Centralny Ośrodek Szkolenia ABW w Emowie),
- *Problemy sekurytyzacji w kontrwywiadzie UOP w latach 1990–1995* (Anna Ibek, Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego),
- *Ewolucja cywilnych służb specjalnych po 1989 r.* (prof. dr hab. Andrzej Misiuk, Uniwersytet Warszawski),
- *Transformacja a kontrwywiad. Próba refleksji naukowej* (prof. dr hab. Jerzy Konieczny, Uniwersytet Opolski),
- *Kontrwywiad w państwie epoki informacyjnej. Dylematy ochrony informacji niejawnych* (dr hab. Sławomir Zalewski, Wyższa Szkoła Policji w Szczytnie),
- *Kadra dowódcza Urzędu Ochrony Państwa – analiza socjologiczna* (dr Grzegorz Tokarz, Uniwersytet Wrocławski).

Sesję poświęconą służbom III RP zakończyła dyskusja, której moderatorami byli dr Andrzej Grajewski, Zbigniew Nowek (były szef UOP) oraz Piotr Niemczyk (Rada Konsultacyjna przy COS ABW). Wzięli w niej udział m.in. Andrzej Milczanowski (były minister spraw wewnętrznych i były szef UOP), Andrzej Kapkowski (były szef UOP) oraz Marian Zacharski (były oficer wywiadu). Podsumowano dotychczasowy stan wiedzy na temat przeobrażeń polskich służb specjalnych po 1989 r. i zakresu realizowanych przez nie zadań. Starano się znaleźć odpowiedzi na pytania odnoszące się do historii ich tworzenia w nowym już systemie politycznym, a która to historia była i jest od samego początku przedmiotem dociekań zarówno historyków, jak i dziennikarzy. Omówiono kwestie związane m.in. z organizacją, działalnością, metodyką pracy kontrwywiadowczej, zadaniowaniem oraz osiąganymi wynikami. Referaty wygłoszone w trakcie tego panelu miały szczególne znaczenie w kontekście zbliżającej się w tym roku rocznicy powstania nowych służb specjalnych, spełniających wymogi demokratycznego państwa.

W pierwszym dniu konferencji, w ramach drugiego bloku tematycznego, który poprowadził dr Rafał Leśkiewicz z IPN, wygłoszono referaty na temat struktury terenowych służb specjalnych II Rzeczypospolitej.

Drugi dzień konferencji rozpoczęto sesją poświęconą strukturom krajowym służb specjalnych II Rzeczypospolitej, której przewodniczył dr Dariusz Gregorczyk z Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Odczyty przedstawione w ramach drugiego i trzeciego panelu pozwoliły słuchaczom na szczegółowe zgłębienie kwestii struktur terenowych i krajowych polskich służb specjalnych, które w okresie dwudziestolecia międzywojennego musiały być budowane od podstaw i zmagać się z wieloma problemami natury organizacyjnej i kadrowej. Autorzy prezentowanych referatów nakreślili też obraz rzeczywistego zagrożenia szpiegostwem i dywersją na terenie II RP i wynikającej stąd konieczności zwiększenia nacisku na zadania poszczególnych jednostek w zakresie zabezpieczenia kontrwywiadowczego granic. Szczegółowy plan powyższych sesji przedstawiał się następująco:

II sesja:

- *Organizacja i działalność terenowego aparatu kontrwywiadu wojskowego II RP* (prof. dr hab. Andrzej Peplowski, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Gorzowie Wielkopolskim),
- *Udział Policji Województwa Śląskiego w zwalczaniu szpiegostwa na obszarze województwa śląskiego w latach 30. ubiegłego wieku* (dr Dariusz Gregorczyk, Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie),
- *Walka kontrwywiadu cywilnego z działalnością antypaństwową na obszarze województwa krakowskiego w latach 20. XX w.* (dr Beata Mąciór-Majka, Centralny Ośrodek Szkolenia ABW w Emowie),
- *Działalność Samodzielnego Referatu Informacyjnego DOK IX w Brześciu nad Bugiem w przededniu wybuchu II wojny światowej* (Ryszard Oleszkowicz, Centralny Ośrodek Szkolenia ABW w Emowie),
- *Pracownicy i współpracownicy kontrwywiadu i innych służb II RP w świetle materiałów Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Olsztynie. Zarys problemu i perspektywy badawcze* (Piotr Taciak, Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego).

III sesja:

- *Zwalczanie szpiegostwa sowieckiego przez polski kontrwywiad w dwudziestoleciu międzywojennym* (prof. dr hab. Piotr Kołakowski, Akademia Pomorska w Słupsku),
- *Irredenta ukraińska jako przeciwnik wojskowych i policyjnych służb kontrwywiadowczych II Rzeczypospolitej* (prof. dr hab. Grzegorz Mazur, Uniwersytet Jagielloński),
- *Zwalczanie działalności wywiadowczej i terrorystycznej Ukraińskiej Organizacji Wojskowej przez jednostki kontrwywiadu wojskowego w latach 1921–1930* (dr Andrzej Krzak, Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie),
- *Stosunki polsko-prometeuszowskie – instrumentalna podległość czy partnerska współpraca? Zarys problematyki relacji pomiędzy polskimi a obcymi działaczami ruchu prometejskiego* (dr Paweł Libera, Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla Polskiej Akademii Nauk),
- *Wywiadowcze i kontrwywiadowcze aspekty operacji Oddziału II SG WP w Hiszpanii 1936–1939* (dr hab. Robert Majzner, Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie),
- *Polska wobec sowieckich przygotowań wojennych we wrześniu 1938 r. (wywiad, polityka zagraniczna, interpretacje)* (dr hab. Marek Kornat, Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla Polskiej Akademii Nauk, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego),
- *Ocena skuteczności ochrony kontrwywiadowczej planów mobilizacyjnych Wojska Polskiego przed penetracją wywiadu niemieckiego w latach 1938–1939.* (dr Adam Nogaj),
- *Podoficerowie graniczni KOP w systemie zabezpieczenia kontrwywiadowczego granic II Rzeczypospolitej (1937–1939)* (dr Artur Ochał, Placówka SG w Szczecinie Morskiego Oddziału Straży Granicznej),
- *Fundusz dyspozycyjny na bezpieczeństwo II Rzeczypospolitej* (dr hab. Bolesław Sprengel, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu).

Podobnie jak w 2013 r., w programie konferencji znalazł się cieszący się dużym zainteresowaniem panel poświęcony biografistyce. Moderatorem pierwszej części sesji, której głównymi bohaterami stali się ludzie służb specjalnych II Rzeczypospolitej, był dr Artur Ochał z Placówki SG w Szczecinie Morskiego Oddziału Straży Granicznej, części drugiej zaś przewodniczył dr hab. Robert Majzner z Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Czwarta sesja w założeniach organizatorów konferencji miała na celu przybliżenie sylwetek ludzi, którzy zapisali się na kartach historii m.in. Oddziału II Sztabu Głównego Wojska Polskiego czy Policji Państwowej. Podczas niej referenci przedstawili słuchaczom sylwetki: Stanisława Weyera, Mieczysława Dubika, Franciszka Charwata, Adama Kellera, Antoniego Kasztelana, Stanisława Gano, Ignacego Boenera, Czesława Brunnera i Władysława Boczonía. Były to postacie niezwykle barwne, a niekiedy nawet i kontrowersyjne, legitymujące się ciekawymi biogramami. Historycy zajmujący się służbami specjalnymi II RP wykazują rosnące od lat zainteresowanie badaniami z zakresu biografistyki. Konferencje, takie jak zorganizowana przez COS ABW, promują nie tylko potrzebę prowadzenia dalszych badań w tej dziedzinie, ale też umożliwiają zaprezentowanie dotychczasowych osiągnięć. Szczegółowy plan tej sesji przedstawiał się następująco:

IV sesja:

- *Sprawa nadkomisarza Stanisława Weyera. Z dziejów Policji Państwowej w międzywojennej Łodzi* (dr Jerzy Bednarek, Instytut Pamięci Narodowej),
- *Kapitan Mieczysław Dubik – biografia kontrwywiadowcy* (prof. dr hab. Tadeusz Dubicki, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa we Włocławku),
- *Franciszek Charwat – od austro-węgierskich służb informacyjnych do dyplomacji w II Rzeczypospolitej* (dr hab. Jerzy Gaul, Archiwum Główne Akt Dawnych),
- *Adam Keller, zastępca naczelnika Wydziału Bezpieczeństwa MSW* (Marcin Majewski, Instytut Pamięci Narodowej),
- *Kapitan Antoni Kasztelan – oficer kontrwywiadu Marynarki Wojennej* (prof. dr hab. Bogusław Polak, Politechnika Koszalińska),
- *Plk dypl./gen. bryg. Stanisław W. Gano* (dr hab. Michał Polak, Politechnika Koszalińska),
- *Pułkownik Ignacy Boerner – oficer służb II Rzeczypospolitej* (dr Andrzej Czesław Żak, Centralne Archiwum Wojskowe),
- *Kapitan Czesław Brunner – ostatni „pojedynek” Oddziału II Sztabu Głównego Wojska Polskiego z wywiadem PRL* (dr Tomasz Sypniewski, Kujawsko-Pomorska Szkoła Wyższa w Bydgoszczy),
- *Władysław Boczoń – współpracownik/oficer (1934–1939) SRI DOK VII (Poznań) czy agent Abwehry? Zagrożenie struktury bezpieczeństwa referatu* (dr hab. Aleksander Woźny, Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie).

Piątą sesję, zamykającą konferencję, podczas której omawiano zagadnienia odnoszące się do polskich służb specjalnych w okresie II wojny światowej, poprowadził dr Jerzy Bednarek z IPN. Mimo że do chwili obecnej powstało dużo opracowań poświęconych kwestiom wywiadu i kontrwywiadu w czasie II wojny światowej, to jednak nadal wiele pytań dotyczących tej tematyki pozostaje bez odpowiedzi. Referaty zaprezentowane podczas sesji przybliżyły więc słuchaczom istotne zagadnienia i w przyszłości mogą stanowić przyczynek do dalszych badań w tym intensywnie rozwijającym się fragmencie historiografii. Wykłady zaprezentowane podczas tej sesji nosiły tytuły:

V sesja:

- *Kontrwywiad Armii Krajowej i Abwehry w Wilnie wobec komunistów. Współpraca czy gry operacyjne?* (dr hab. Tomasz Balbus, Instytut Pamięci Narodowej, Dolnośląska Szkoła Wyższa),
- *Dział Bezpieczeństwa Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w latach II wojny światowej* (dr Waldemar Grabowski, Instytut Pamięci Narodowej),
- *Spojrzenie retrospektywne. Krajowe publikacje w ocenach oficerów „dwójki” na emigracji* (Konrad Paduszek, Służba Kontrwywiadu Wojskowego).

Ostatni panel zakończyła dyskusja, którą poprowadził prof. dr hab. Tadeusz Dubicki, rektor Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej we Włocławku. Podczas dyskusji poruszono kwestie związane bezpośrednio z treścią wygłoszonych podczas ostatniej sesji referatów, a także debatowano nad potrzebą pogłębienia badań nad polskimi służbami specjalnymi. Odpowiedzią na postulat organizowania cyklicznych spotkań umożliwiających wymianę i popularyzację wiedzy na temat ich historii i przyszłości była deklaracja ze strony organizatora chęci przygotowania w 2015 r. następnej edycji konferencji.

Uczestnikom zaprezentowano również materiał będący owocem ubiegłorocznego spotkania. Wygłoszone podczas niego referaty zostały opublikowane w wydawnictwie zatytułowanym *Kontrwywiad II RP (1914) 1918–1945 (1948), tom II*, wydanym w ramach „Biblioteki Przeglądu Bezpieczeństwa Wewnętrznego”, opracowywanym przez COS ABW. Materiały z tegorocznej sesji zostaną zamieszczone w kolejnym, trzecim tomie.

Obrady zakończyło wystąpienie dyrektora COS ABW mjr. dr. Zbigniewa Nawrockiego.



Zdj. 1. Uczestnicy konferencji zostawiają pamiątkowe wpisy w kronice COS ABW – na zdjęciu: Andrzej Milczanowski.



Zdj. 2. Od lewej: Zbigniew Nowek, Andrzej Milczanowski oraz zastępca Szefa ABW płk Kazimierz Mordaszewski.



Zdj. 3. Wśród zaproszonych gości nie zabrakło prof. dr. hab. Tomasza Szaroty.



Zdj. 4. Uczestnicy dyskusji kończącej pierwszą sesję (od lewej): Marian Zacharski, Piotr Niemczyk, dr Andrzej Grajewski, Zbigniew Nowek.